

תקריט תקיפת ה"ליברטי"

[8 ביוני 1967]

כל המוסר תוכן מסמך זה, כולו או קצתו, לידעת אנשיט שאינם מוסמכים לכך - עובר על חוקי בטחון-המדינה. כל המוצא מסמך זה נדרש למסרו לתחנה הקרובה של משטרת ישראל או המשטרה הצבאית.

אג"מ/מזה"ד הסטוריה
לשכת ה-רמ"ח
טל' 3227
מב - 139
י"ד שבט תשמ"ב
7 פברואר 1982

הנדון: תקרית תקיפת ה"ליברטי"

1. האירוע הטרגי של תקיפת אניית הביון האמריקנית Liberty (8 ביוני 1967) היווה, במהלך השנים, "מכשיר" בידי עיתונאים וסופרים, לנגח בו את מדינת ישראל ינל שתקפה את האנייה בזדון.
2. לאחרונה, בעקבות פרסומו של הספר Assault on the Liberty, מינה הקונגרס האמריקני ועדה, בראשותו של עדליי סטיבנסון, ועליה הוטל לחקור את הפרשה ולפרסם את תוצאות חקירתה.
3. מיד עם היוודע דבר מינוי הוועדה הוחלט שמחלקת הסטוריה תחקור ותעמיד את גירסתה הרשמית של מדינת-ישראל בפרשה זו.
4. המחקר מבוסס על כלל המקורות הראשוניים והתחקירים שקוימו בנושא.
5. חוברת זו הינה גירסתנו הרשמית שנכתבה ע"י סא"ל מתי גרינברג - ראש ענף מחקר קרבות.

אורי אלגים - אלי"מ
רמ"ח הסטוריה

תוכן העניינים

עמוד

1.....	פסקה 1 - מבוא.....	.1
4-2.....	פסקה 2 - ה"ליברטי" ותנועותיה עד חופי ישראל.....	.2
17-5.....	פסקה 3 - תקיפת ה"ליברטי".....	.3
5.....	תיאור הזירה בעת הופעת ה"ליברטי".....	
5.....	גילוי ה"ליברטי" וזיהויה.....	
7.....	הדיווח על הפגזת אל-עריש והזנקת הטרפדות.....	
10.....	הזנקת המטוסים.....	
13.....	התקרבות הטרפדות.....	
14.....	תקיפת הטרפדות.....	
22-18.....	פסקה 4 - גורמי הטעות.....	.4
27-23.....	פסקה 5 - פעולותיה של ישראל בעקבות התקרית.....	.5
31-28.....	פסקה 6 - התעוררות הפרשה.....	.6
32.....	סיכום.....	.7

פ ס ק ה 1

מ ב נ א

ב-8 ביוני 1967, בעיצומה של מלחמת "ששת-הימים", קרבה אל חוף סיני אניית-הביון האמריקנית "ליברטי". בצהרי אותו יום הותקפה האנייה בידי כוחות אוויר וים של צה"ל. בעקבות התקיפה נגרמו לאנייה נזקים ונסכו אבדות לצוותה, בשיעור של 34 הרוגים ו-164 פצועים.

תקיפת ה"ליברטי" הייתה תוצאה של טעות בהערכת מידע ובזיהוי האנייה, טעות שנגרמה כתום-לב, עקב מצב המלחמה שבו הייתה ישראל נתונה. יש לציין, שגם התנהגות ה"ליברטי" תרמה ליצירת הטעות.

מיד עם התברר הטעות הופסקה התקיפה וננקטו צעדים להושיט סיוע לספינה הפגועה (הצעות העזרה נדחו על-הסף). ישראל הביעה את צערה על התקרית והבהירה כי הייתה זו טעות שנגרמה כתום-לב. צה"ל שאף לברר את נסיבות המקרה, ולצורך זה הוקמה ועדת חקירה ואף מונה שופט-חוקר. ממצאי החקירה האירו את הנסיבות והעלו שורה של טעויות שהוליכו לתקיפה, אך לא היה בהם ממצא כלשהו, אשר יכול להצביע על כוונת זדון או רשלנות פלילית. ממשלת ישראל העמידה את ממצאי החקירה לרשות השלטונות האמריקניים, והסכימה לשלם, משיקולים הומניים, פיצויים לנפגעים ולמשפחות החללים.

למרות הצהרותיה והבהרותיה של ישראל, שנתקבלו על-דעת הממשל האמריקני (של הנשיא לינדון ג'ונסון), עולה מדי פעם פרשה זו לכותרות ומעוררת הדים. המכנה המשותף לכל מעוררי הפרשה הוא הניסיון לקבוע, כי ישראל תקפה את ה"ליברטי" בזדון ובכוונת תחילה, במגמה להטביעה. לצורך ביסוס טענה זו מובאת שורה של נימוקים, שאת חלקם ניתן לשייך לתחום המדע הבדיוני, וחלקם האחר נובע מתוך הצגה ופירוש מוטעה של עובדות או השערות, ושל הנחות בלתי-מבוססות.

מטרת עבודה זו לפרט את נסיבותיה והשתלשלותה של תקרית ה"ליברטי" בצורה מוסמכת ולהגיב על מקצת הטענות שהועלו, בדבר כוונותיה של ישראל.

פ ס ק ה 2

"הליברטי" ותנועותיה עד חופי ישראל⁽¹⁾

"הליברטי" נבנתה במספנות פורטלנד, אורגון, בשלהי מלחמת העולם השנייה, ונקראה אז "סימונס ויקטורי". היא הושקה במאי 1945 ושירתה כאניית תובלה בקווי האוקיינוס השקט. משימותיה לא השתנו בתום המלחמה, וגם במלחמת קוריאה שימשה להובלת ציוד ואספקה. בשנת 1958 הוצאה מהשירות ונעגנה במעגן צי-המילואים הלאומי.

בפברואר 1963 נרכשה האנייה בידי צי ארה"ב, הוחזרה למספנות פורטלנד, ובמשך 22 חודשים שוקמה, שופצה והוסבה לאניית ביון, ושמה "ליברטי". סימן הסיווג שלה היה AGTR -5 (Auxiliary General Technical Research), דהיינו אניית עזר (שאיננה אניית מלחמה), המיועדת לתפקידים כלליים של מחקר טכני, והיא הספינה החמישית של צי ארה"ב שסווגה בסיווג זה.

"הליברטי" הושקה בדצמבר 1964, ולאחר שורה של מבחנים בים יועדה למשימות בחופי אפריקה, באזור שבין דקר לקייפטאון. ב-25 באפריל 1966 מונה למפקדה קומנדר ויליאם מקגוניגל, שהיה קברניטה בעת התקרית.

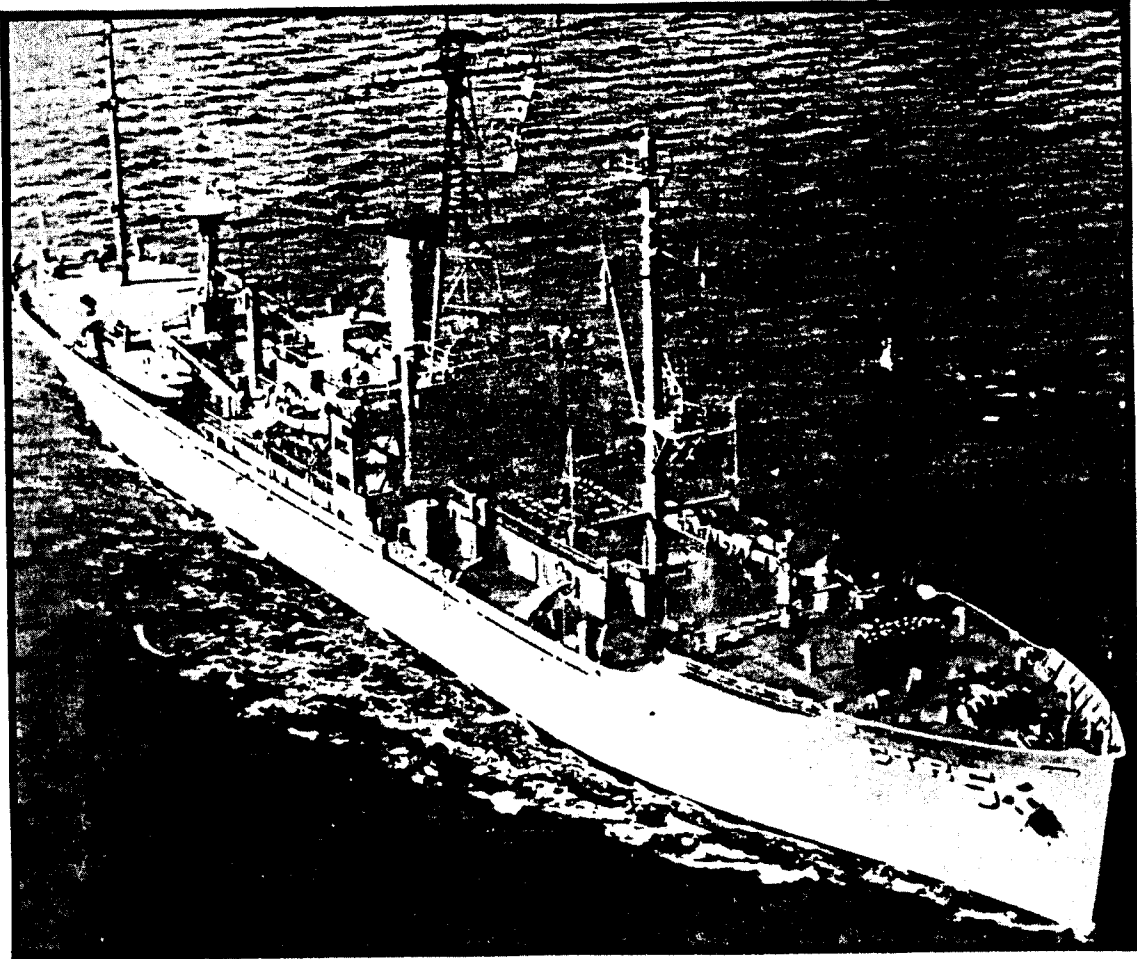
ב-2 במאי 1967 הפליגה "הליברטי" מנמל הבית בנורפולק לאזור הפטרול שלה, מול חופי אפריקה, ולקראת סוף החודש נכנסה לנמל אביג'ן שבחוף-השנהב, למטרת הצטיידות. בלילה השני לשהותה באביג'ן הגיע לאנייה מברק⁽²⁾, שהורה לה לעזוב מיד את אביג'ן ולנוע במלוא המהירות לרוטה שבספרד, לטעון אספקה וציוד ולהמשיך לאזור פעולה חדש, מול פורט-סעיד. פקודות מפורטות היו אמורות להגיע בהמשך. בתוך מספר שעות הפליגה "הליברטי" לרוטה והגיעה אליה ב-1 ביוני 1967. פקודה נוספת, שהגיעה בדרך, הורתה לה להפליג מרוטה לאגן המזרחי של הים-התיכון ולפטרל במרחק 13 מילין מרצועת-עזה.

בספרד הועמסו על האנייה אספקה וציוד, וצורפו אליה שלושה אנשי צי ושלושה טכנאים אזרחים, כמתחייב ממשימתה החדשה. הפלגתה עוכבה בגלל הצורך לתקן את ההתקן ההידראולי של האנטנה, והיא יצאה לדרכה מרוטה ב-2 ביוני 1967, ומגמת פניה הים-התיכון. בהגיעה לזירה זו עברה האנייה תחת פיקוד הצי השישי. אין בידינו ידיעה ברורה על משימתה המדויקת של "הליברטי" בחופי המזרח-התיכון, וגם בפרסומים אודות האנייה, שיצאו עד כה, לא נמצאה תשובה לשאלה זו. עם זאת, מצביע מועד שיגורה ל-מזה"ת, מיד לאחר פינוי כוח ה-או"ם וסגירת המצרים בידי גמאל עבדול נאצר,

J.M. Ennes, Assault on the Liberty,
Random House N.Y. 1979

(1) הפרטים על האנייה לקוחים מתוך
(להלן ספר "הליברטי").

(2) שם, עמ' 17.

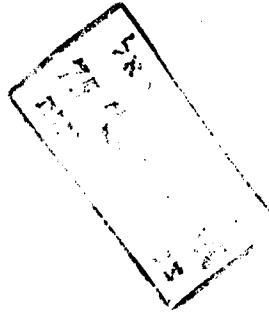
אניית-הביון "ליברטי" GTR-5

כי ארה"ב רצתה להציב באזור "אוזן שומעת", שתוכל לעקוב אחר התפתחות המשבר המסתמן, לאסוף אינפורמציה ולדווח ממקור ראשון. ה"ליברטי" הייתה מצוידת באמצעים הדרושים לאיסוף המידע המבוקש, לעיבודו ולניתוחו.

בעוד ה"ליברטי" מפליגה במהירות לאזור הפטרול שלה, פרצה מלחמת "ששת-הימים". עובדה זו עוררה מתח מסוים בספינה, ואנשיה היו מודעים לסכנה של התקרבות ספינה בלתי מוגנת לאזור שמתנהלת בו מלחמה. לשכת ראשי המטות המאוחדים (Office of the Joint chiefs of staff) הייתה ערה למצבה של ה"ליברטי"; בליל ה-7-8 ביוני הוציאה הלשכה הוראה המגבילה את התקרבות הספינה ל-20 מילין (36 ק"מ) מהחוף ולאחר-מכן מורה להרחיקה עד 100 מילין (180 ק"מ) מהחוף. הוראות אלו לא הגיעו ל"ליברטי" והיא המשיכה במשימתה המקורית.

מפקדה של ה"ליברטי" היה מודאג גם הוא מהפקודה לפעול בטווח ראייה מהחוף, וכנראה שקל אפשרות להתרחק מהסכנות הכרוכות בכך. בשעות הערב של ה-7 ביוני (שעות מספר לפני הגעת האנייה לאזור) זימן אליו הקברניט את הקצין הממונה על הנושא ובדק עמו כיצד תשפיע התרחקות מהחוף על ביצוע המשימה. הקצין השיב כי אנשיו מתכוונים לעבוד בתדרים של UHF, דבר המחייב יצירת קשר-עין עם החוף, וכי התרחקות אל מעבר לאופק תפחית את יעילות הביצוע ב-80%⁽¹⁾. חוות-דעת מקצועית זו הביאה להחלטת הקברניט להתקרב לחוף, למרות הסכנה, כדי לבצע את משימתו.

(1) ספר ה"ליברטי", עמ' 44.

פ ס ק ה 3

תקיפת ה"ליברטי"

תיאור הזירה בעת הופעת ה"ליברטי"

ה"ליברטי הופיעה בזירת מלחמת "ששת-הימים" ב-8 ביוני, בעיצומה של המלחמה. אמנם, היה ברור, כי הכף נוטה לצדה של ישראל וכוחותיה מתקדמים במהירות בחזיתות מצרים וירדן, אך עדיין לא הסתמן סיום הלחימה, ומדינות-ערב לא הודיעו על הסכמתן להפסקת-אש. בזירת סוריה המשיכו הסורים בהפגזות על יישובים אזרחיים לכל אורך הגזרה. הארטילריה הישראלית השיבה באש, וחילופי-האש התנהלו במשך כל היום. כן תקפו מטוסי חיל-האוויר את המוצבים הסוריים ועמדות ארטילריה. בזירה הירדנית הושלמה ההשתלטות על בקעת הירדן עד נהר הירדן, וירדן הכריזה על הסכמתה להפסקת-אש בשעה 1025.

גם בזירה הימית הייתה פעילות. שלוש צוללות מצריות שהו בים, אך על מקומן המדויק לא היו ידיעות⁽¹⁾. סמוך ל-0900 בבוקר נתגלו עקבות צוללת ממערב לעתלית והיא הותקפה בידי כוחות חיל-הים.⁽²⁾ לאחר שלוש שעות נתקבל דיווח על גילוי פריסקופ-צוללת מול ראש-הנקרה. מכאן עולה כי ה"ליברטי" נכנסה לאזור שבו התנהלו פעולות איבה בין שני צדדים לוחמים. יתר-על-כן, מצרים הכריזה, כבר ב-23 במאי 1967, על תחום מי החופים של אל-עריש עד למרחק של 14 מיל מהחוף כעל אזור אסור לתנועת כלי-שיט.⁽³⁾

גילוי ה"ליברטי" וזיהויה

ב-8 ביוני, בשעה 0410, המריא מטוס "נורד" של חיל-האוויר ובו קצין חיל-הים, ששימש כצופה אוויר. סיור-אווירי זה היה חלק משגרת אבטחת חופי המדינה והוא נערך בלב ים, מאור ראשון, במקביל לחופי המדינה. (סיור נוסף, במתכונת זהה, נערך מ-1530 ועד חשכה). מטרתו הייתה לגלות תנועת אניות לפני כניסתן לתחום גילוי ה-מכ"מים שבחוף. הצופה במטוס היה מדווח ברדיו, על כל גילוי, בזמן אמיתי ובתמציתיות; פרטים נוספים היו נמסרים בתחקיר הצופה לאחר נחיתת המטוס.

סמוך ל-0545 נקלט ב-מח"מ (מי"ק |מרכז-ידיעות-קרבי| חופי מרכזי) שדר לא-ברור מהמטוס. לאחר בירור עם נציג חיל-הים ב-משל"ט אוויר נמסר, כי המטוס דיווח על הימצאות אנייה, כנראה משחתת, 70 מילין ממערב לעזה. האנייה סומנה על שולחן הבקרה כ"סקנק" ג', בצבע אדום, שפירושו - מטרה-בלתי-מזוהה.

מאוחר יותר, בשעה 0603, הגיע דיווח נוסף מהמטוס, שלפיו האנייה היא אניית אספקה של הצי האמריקני.

(1) "מלחמת ששת-הימים", חיל-הים, מה"ד/הסטוריה, דצמבר 1970, עמ' 197. (להלן מש"י-ח"י).
 (2) שם, עמ' 201.
 (3) שם, עמ' 58.

דיווח זה לא היה יוצא דופן. לא אחת בעבר דיווחו צופי אוויר על הימצאות אניות כאלה, אך תמיד היו האניות משנות את כיוונן ונעלמות במרחק רב מהחוף.⁽¹⁾ למרות זיהוי האנייה כדי צופה האוויר, נשארה המטרה מסומנת בצבע אדום, מכיוון שאנשי ה-מח"מ לא היו בטוחים שהזיהוי אכן ודאי.⁽²⁾

סמוך ל-0900, בעקבות הדיווח על גילוי הצוללת מול עתלית, הגיע מפקד חיל-הים לגשר ה-מח"מ. בעת הפוגה בפעילות סביב הצוללת, התעניין מח"מ ב"סקנק" ג', ומשקיבל את ההסבר אודותיו הורה לשנות את צבע הסימון ל"ירוק" - דהיינו - אנייה ניטרלית.

באותה שעה לערך הגיע ל-מח"מ דיווח מ-יב"א ~~בדיווח~~ בדיווח נמסר כי טייס ח"א, שחזר ממשימה בסיני, הבחין באנייה 20 מילין מצפון לאל-עריש, וכי כאשר ניסה לזהותה פתחה באש לעברו.⁽³⁾ בתגובה, הורה ראש ענף ים/3 (ענף מבצעים במחלקת ים) למשחתות "יפו" ו"אילת", שפטרלו לאורך החוף, לפנות דרומה ולברר את זהות האנייה. אולם המשחתות הוחזרו לגזרת הסיור שלהן בשעה 0940, משהתברר, מתוך דיווח נוסף של יב"א ~~בדיווח~~ שבעקבות תחקיר הטייס אין שום ביטחון שאכן נורתה עליו אש מהאנייה.⁽⁴⁾ כן נמסר באותו דיווח כי "האנייה היא בצבע כחול-אפור, שמנה מאוד, והגשר הוא באמצע".

בינתיים נחת מטוס ה"נורד", שסייר מעל הים, והצופה תוחקר בידי נציג ח"י ב-משל"ט, רס"נ פנחסי. לדבריו, זיהה על דופן האנייה את הסימן GTR-5. רס"נ פנחסי בדק את הסימן ב-ג'ינס (Janes) ולמד כי המדובר באניית ביון ששמה "ליברטי". הוא מסר על כך לענף ים/3, ומכיוון שהמדובר באניית ביון, דיווח עליה גם לענף ים/4 (מודיעין).⁽⁵⁾

סא"ל לונץ, שהחליף אותה שעה את רע"נ ים/3 (שפרש לנח), קיבל את הידיעה, אך לא ראה בה משום חידוש, אלא השלמה לדיווח הקודם, משעה 0500. מכיוון שלא היה לו נתון על מקומה הנוכחי של ה"ליברטי" הורה, ב-1100, למחוק אותה משולחן הבקרה של ה-מח"מ. הוראה זו ניתנה במסגרת נוהל העדכון המקובל, כדי ששולחן ה-מח"מ יציג תמונה עדכנית.⁽⁶⁾

כזאת למעשה הוסחה הדעת, באותו שלב, מה"ליברטי". הופעתה במקום גילויה לא הייתה בבחינת חריג המחייב תשומת-לב או מעקב. ודאי שלא היה בגילויה משום סכנה המחייבת תגובה, וניתן

- (1) עדות רס"נ פנחסי, תיק שופט חוקר, חמ 1/67, עמ' 49 (להלן תש"ח).
- (2) עדות רס"נ אלחנן התרסי, שם, עמ' 201.
- (3) יומן מבצעים מח"מ.
- (4) שם.
- (5) תש"ח, עדות פנחסי, עמ' 50.
- (6) שם, עדות לונץ, עמ' 220.

היה להניח כי תפנה ותתרחק. נוסף על כך, נהוג היה למחוק מטרות, שנעלמו מטווח ה-מכ"מ.⁽¹⁾ קרוב לוודאי שאלה היו השיקולים שהדריכו את מחליפו של רע"נ ים/3, כשהורה להוריד את ה"ליברטי" משולחן ה-מח"מ.⁽²⁾

זמן קצר לאחר מחיקת ה"ליברטי" משולחן ה-מח"מ החלה השתלשלות אירועים, שהובילה לגילויה של האנייה פעם נוספת, אך הפעם בנסיבות שגרמו לטעות הטראגית.

הדיווח על הפגזת אל-עריש והזנקת הטרפדות

בשעה 1124 דיווח נציג ח"י ב-משל"ט אוויר, לענף ים/3, על הפגזת אל-עריש מהים. סא"ל לונץ העביר את הדיווח ל-רמ"ח ים, אל"מ רהב, וזה הורה ל-רס"נ פנחסי, באורח בוטה למדי, לבדוק את מקור הידיעה.⁽³⁾ הדרישה לבדוק את מקור⁽⁴⁾ הידיעה באה משום שדיווחים רבים למדי על הפגזות מהים הוכחו כבלתי נכונים, וניתן היה לשער שדיווח זה אינו שונה מקודמיו. כבירור עם ענף אוויר 3/ נמסר ל-רס"נ פנחסי כי מקור הדיווח הוא קצין סיוע קרקע-אוויר באל-עריש, ומנציג ח"י ב-מצפ"ע, רס"נ טל, נודע לו כי דיווח דומה הגיע מפיקוד הדרום.⁽⁴⁾ רס"נ פנחסי העביר את תוצאות בדיקתו ליס/3.⁽⁵⁾

בינתיים התעורר עניין הפגזת החוף גם ב-מצפ"ע. בעת דיון עם ה-רמטכ"ל קיבל רע"נ מבצעים, סא"ל חיים נדל, בשעה 1127, דיווח מ-אג"מ פיקוד הדרום, שלפיו אנייה מפגיזה את אל-עריש, אך הפגזים אינם מגיעים לחוף. רע"נ מבצעים הורה מיד לאמת את הדיווח, ובעיקר לבדוק אם אין אניות ח"י מול אל-עריש.⁽⁶⁾ בינתיים הגיע דיווח נוסף מפיקוד הדרום, בשעה 1145, ובו נאמר ששתי אניות מתקרבות לחוף אל-עריש.⁽⁷⁾

(1) שם, עדות רמ"ח ים, עמ' 44.

(2) מאוחר יותר הועלתה הטענה, כי ישראל ניהלה מעקב שוטף אחר ה"ליברטי", ומטוסיה ביצעו מעליה מספר טיסות סיור וזיהוי. לטענות אלו אין כל אחיזה במציאות. ח"א לא הפנה, עד לשעה 1400, שום גיחה לעבר ה"ליברטי". גם המטוס שזיהה אותה לראשונה היה במשימת סיור ולא במעקב אחר ה"ליברטי" כשהיא לעצמה. האפשרות הסבירה היחידה לישיב טענות אלו (בהנחה שהועלו בתום-לב) עם המציאות היא בציון העובדה, שמצפון-מערב לאל-עריש הייתה נקודה, שכונתה ע"י ח"א "בוועז", ודרכה התנקזו מרבית הגיחות שנכנסו לסיני ויצאו ממנו. ייתכן שתעבורה זו של מטוסים נראתה לאנשי האנייה כמכוונת אליהם.

ENNES, בספרו על ה"ליברטי", מפרט גיחות בתדירות של כמעט כל 30 דקות. לכל הדעות תיאור זה מוגזם, שכן אפילו יומן האנייה מפרט רק שלוש גיחות מעליה (בשעות 0850, 1056, 1126).

(3) תש"ח, עמ' 51.

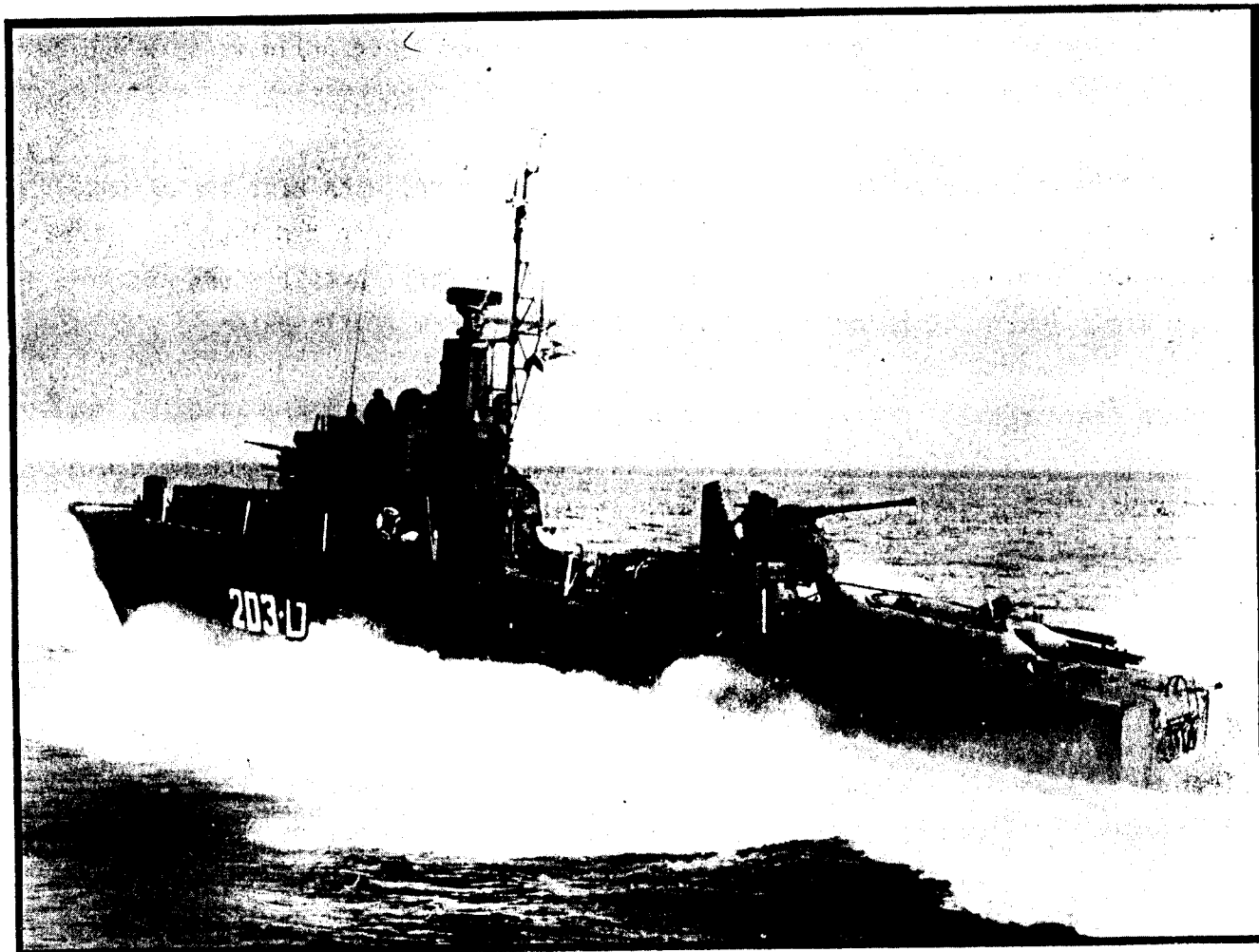
(4) שם, שם.

(5) מאוחר יותר, בסביבות 1300, ביקש רס"נ טבק (נציג ח"י ב-משל"ט) מ-סא"ל כסלו ב-משל"ט ח"א להזניק מטוס כדי לברר את עניין ההפגזה. סא"ל כסלו השיב כי אין באפשרותו להזניק מטוס, וסוכם ביניהם כי מטוסים יוזנקו כשיגלו ה-סט"רים (שנשלחו לאזור, ראה להלן) מטרה קונקרטית. (ראה עדות רס"נ טבק, תש"ח, עמ' 86).

(6) תש"ח, עמ' 108.

(7) שם, עמ' 4.

טרפדת חיל הים

נתונים:

מידות: אורך - 28.4 מ'; רוחב - 7 מ'

חימוש: תותח 40 מ"מ

4 תותחים 20 מ"מ

2 צינורות טורפדו

מהירות מרבית: 42 קשר

צוות: 15 איש

דיווחים אלו הועברו ל-מצפ"י - ל-סא"ל לונץ ול-אל"מ רהב. הצטברות הדיווחים ממקורות שונים ומעורבות ה-מצפ"ע בעניין הצביעו על כך שיש בהם ממש ושאינן אלה דיווחי סרק.⁽¹⁾ לפיכך הורה רמ"ח ים, בשעה 1205,⁽²⁾ לפלגת הטרפדות 914, לצאת לעבר אל-עריש. בשלב זה נמסר ל-מפל"ג לצאת לסיור בכיוון אל-עריש ועדיין לא נמסר לו על הפגזת אל-עריש וגם לא נאמר מה עליו לחפש באזור שאליו נשלח.⁽³⁾

פלגה 914 ("פגודה" ברשת הרדיו), בפיקודו של סא"ל משה אורן, מנתה אותו זמן שלושה סט"רים - ט-203, ט-204 ו-ט-206; כספינת דגל שימשה ט-204, ועליה היה ה-מפל"ג. הפלגה יצאה ב-1120 מנמל אשדוד, ומשימתה - סיור בין אשדוד לאשקלון. ב-1215 קיבלה הפלגה הוראה מי/ם 3/ לפנות לנקודה המצויה 20 מילין מצפון לאל-עריש ולסייר באזור.⁽⁴⁾

בינתיים נמשכו ב-מצפ"ע הבירורים בנושא ההפגזה, ול-רע"נ מבצעים נמסר, כי אין אניות ח"י באזור וכי נשלחו למקום שלושה סט"רים. רע"נ מבצעים סיכום, כי עם יצירת המגע בין ה-סט"רים לבין האנייה המפגיזה את החוף יזמינו ה-סט"רים סיוע התקפי קרוב של מטוס ח"א.⁽⁵⁾

פלגה 914 המשיכה בדרכה לאזור אל-עריש ולאחר כשעת שיט, ב-1317, נמסר לה מי/ם 3/ על הפגזת אל-עריש מהים. ל-מפל"ג נאמר להאזין על עורק שיתוף-הפעולה עם המטוסים (86 ו-186) וכי אלה יוזנקו לאחר גילוי המטרה ע"י הפלגה.⁽⁶⁾

בשעה 1341 זיהתה הפלגה את המטרה ב-מכ"מ - כ-20 מילין מצפון-מערב לאל-עריש וכ-14 מילין מחוף ברדוויל. קצין ה-מי"ק בטרפדת הדגל, סג"מ יפוח אהרון, מסר שהמטרה נתגלתה בטווח 22 מילין, ולאחר שמהירותה נמדדה במשך מספר דקות נקבע, כי היא נעה במהירות 30 קשר, בכיוון מערב.⁽⁷⁾ נתונים אלה הועברו מיד ל-מצפ"י.

(1) קרוב לוודאי שמקור הדיווח היה בהתפוצצויות מחסני תחמושת מצריים באל-עריש, כפי שמציין ה-רמטכ"ל דאז, יצחק רבין (י' רבין, פנקס שרות, ספרית "מעריב", ספטמבר 1979. עמ' 198, להלן רבין). גרסה זו נתמכת בידי קצין הקישור של אג"מ מבצעים שהיה במקום ואשר מסר, מאוחר יותר, ששמע התפוצצויות, אך לא הבחין בהפגזה מהים (עדות סא"ל נדל, תש"ח, עמ' 109). חיזוק נוסף לגרסה זו נותן מפקד ה"ליברטי". בעדותו לפני ועדת החקירה של הצי האמריקני (עמ' 2 של העדות) הוא מציין כי בסביבות השעה 1300 הבחינו אנשי האנייה בענן עשן שחור המיתמר על החוף, כ-15 מילין ממערב לאל-עריש, אך לא הצליחו להבחין במיקום המדויק ובסיבת ההתפוצצות. אפשרות אחרת היא כי ההתפוצצויות מקורן בפעולות הטיהור באל-עריש, שלא הסתיימו עד אותה שעה.

(2) יומן מלחמה ענף ים/3.

(3) תש"ח, עמ' 13.

(4) יומן מלחמה פלגה 914.

(5) תש"ח, עמ' 108.

(6) יומן מלחמה ענף ים/3.

(7) שם, ו-תש"ח, עמ' 139.

למהירותה של המטרה, שנתגלתה ע"י הפלגה, הייתה משמעות ברורה - המטרה היא, ללא ספק אניית מלחמה, שכן רק אניות מלחמה מסוגלות לפתח מהירות כה גבוהה. הוראות הקבע הנהוגות בחיל-הים אמרו במפורש: "כאשר ישנן ידיעות על אויב בזירה, ומתגלה ב-מכ"מ אנייה אחת או אניות מספר שתפלגנה במהירות שמעל ל-20 קשר, תחשבנה הן לאויב ולא יבוצע זיהוי נוסף".⁽¹⁾ על-פי נתונים אלה הצטיירה אצל רמ"ח-ים תמונה של אניית אויב, בקורס בריחה לכיוון פורט-סמיד. ליתר ביטחון ביקש מהפלגה לבדוק פעם נוספת את הנתונים. בבדיקה השנייה אושר כיוון תנועתה של המטרה, אך מהירותה תוקנה ל-28 קשר. מכיוון שהפלגה נעה כמהירות זהה לזו של המטרה, ולא היה ביכולתה להשיגה, ביקש ה-מפל"ג להזניק מטוסים.⁽²⁾

בדיעבד ברור, שהנתון על המהירות היה שגוי, שכן ה"ליברטי" לא הייתה מסוגלת לפתח מהירות כזו. המפליא הוא שהמהירות נמדדה על-ידי שתי טרפדות: ט-204 (שעליה היה ה-מפל"ג) ו-ט-203, שהעריכה את המהירות ב-25-28 קשר. להערכת קצין ה-מ"ק של ט-204 ייתכן כי הטעות נבעה מ"קפיצת מכ"מ", מקריאה לא נכונה של הנתונים ע"י איש ה-מכ"מ, או מרישום מוטעה של הנתונים על שולחן ה-מ"ק, וייתכן כי הטעות נבעה מצירוף כל אלה. (גם גילוי המטרה בטווח 22 מילין לא היה רגיל, שכן טווח הגילוי הרגיל הוא 12-15 מילין).⁽³⁾

מפקד חיל-הים דאז, אלוף שלמה אראל, ציין כי הטרפדות עשויות לשגות בקביעת מהירותה של אנייה הנעה לפנייהן, בעיקר אם המדידות נערכות בהפסקות קצרות.⁽⁴⁾

לאור הדיווחים החוזרים-ונשנים על הפגזת חוף אל-עריש מהים, על גילוי המטרה ע"י פלגה 914 ועל כיוונה ומהירותה של המטרה, הצטיירה במפקדת חיל-הים תמונה ודאית של אניית-אויב המנסה להתחמק, וברור היה שיש לנקוט את כל האמצעים להשיגה ולתקוף אותה. בתנאים הנתונים יכלה התקיפה להיעשות רק ע"י מטוסים, ו-רמ"ח ים ביקש להזניק מטוסים לעבר המטרה.

כאן המקום לציין, כי בהתאם לנוהלי שיתוף-הפעולה בין זרוע הים וזרוע האוויר, מרחב הים הוא באחריותה הבלעדית של זרוע הים, וחיל-האוויר פועל במרחב זה בהתאם להוראותיה ביחס לזיהוי מטרות ותקיפתן.

הזנקת המטוסים

בשעה 1348 ביקש רמ"ח ים להזניק מטוסים. סא"ל כסלו, הבקר הבכיר ב-משל"ט ח"א, הורה ליחידת הבקרה להפנות לעבר האנייה זוג מטוסי "מיראז'" (מבנה "כורסה"), שחזרו מפטרול באזור התעלה. למרות שמבנה מטוסים אחר ("מנורה"), שמנה 4 מטוסי "מיראז'", היה קרוב יותר לאזור, הורה סא"ל כסלו שלא להסיטו ממשיתמו (תקיפת סוללת טילי ק"א בתעלה) שהיא חשובה יותר.⁽⁵⁾

- (1) הוראות קבע שליטת 1, פק' מס' 50.003.
- (2) יומן מלחמה ענף ים/3.
- (3) תש"ח, עמ' 140.
- (4) דו"ח ועדת חקירה, אל"מ רם רוך (נוסח אנגלי), עמ' 13.
- (5) פענוח הקלטות קו קמנ"ק (ק' מערכות-נשק), משל"ט ח"א, 8 ביוני 1967, עמ' 1 (להלן קמנ"ק).

הפגיעה ב"ליברטרי" כפי שצולמה במצלמת הזרי של המיראז'

מ ק ר א
1 - אנטנה קדמית
2 - תורן (לא ניתן להבחין בדגל)
3 - ארובה
4 - אנטנה "צלחת"
5 - גשר

כאמור, פעילות מטוסים בים הייתה מותנית באישור ח"י, וה-משל"ט לחץ על נציג חיל-הים לקבל תשובה חד-משמעית אם לתקוף את האנייה אם לאו⁽¹⁾. רס"נ פנחסי העביר את השאלה לענף ים/3, ו-רמ"ח-ים נתן את האישור לתקיפה.⁽²⁾ כוונתו הייתה שהמטוסים יתקפו את האנייה ויעכבו עד שתגיע אליה פלגת הטרפדות ותיכנס לקרב.⁽³⁾

רס"נ פנחסי העביר את האישור לזהות אם האנייה היא אניית מלחמה, ולתקוף. ציון הזיהוי לא בא כדי לבדוק את לאומיותה של האנייה, אלא להדגיש כי הכוונה לתקוף רק אניית מלחמה ולמנוע פגיעה מיותרת ב-סט"רים.⁽⁴⁾ לצורך זה אף הדגיש, שיש להקים קשר עם ה-סט"רים.

סא"ל כסלו העביר ליחידת הבקרה האזורית את האישור לתקיפה ואת ההוראה ליצור קשר, על ערוץ 186, עם ה-סט"רים הנמצאים בסביבה.⁽⁵⁾ יחידת הבקרה העבירה הוראות אלו למטוסים.

שני ה"מיראז'ים" הגיעו לאנייה סמוך לשעה 1400. המוביל, סרן ספקטור, ירד לגובה 3000 רגל וביצע סביבה שתי הקפות, ו-מס' 2 שלו ביצע יעף אחד. מיעפים אלו התברר לטייסים, כי אין האנייה ישראלית, שכן לא היה עליה סימון ההיכר (צלב לבן על רקע אדום). צבעה היה אפור, כשל אניית מלחמה, ולה תורן קדמי, ארובה אחת ושני תותחים בחרטומה. לא נראה עליה שום דגל או סימון זיהוי אחר. המוביל דיווח על כך לבקרה ול-סט"רים, והמטוסים קיבלו אישור להיכנס לתקיפה.

בשעה 1400 תקפו ה"מיראז'ים" את ה"ליברטי" וביצעו ארבעה יעפי צליפה בתותחים, שכן לא היה להם חימוש אחר. בצליפה הושגו פגיעות טובות. נראו פגיעות בגוף האנייה, ואש גדולה אחזה בצדה השמאלי.⁽⁶⁾ לדברי קברניט ה"ליברטי", הופל גם הדגל האמריקני, שהתנוסס על התורן בעת התקיפה.⁽⁷⁾

במהלך תקיפת ה"מיראז'ים" התעורר לרגע ספק, אצל מפקד יב"א באשר לזהות האנייה. מתברר שעם תחילת התקיפה, כשמסר מפקד יב"א לנציג ח"י ב-יב"א על התקיפה, לא ידע על כך הנציג דבר והתקשר מיד ל-מצפ"י. אי-ידיעה זו היא שעוררה את הספק, אולם זה הוסר מיד, משהודיע נציג ח"י ב-יב"א ש"זה בסדר".⁽⁸⁾ כל הבירור ארך זמן קצר מאוד, ולמעשה לא הופסקה כלל התקיפה.

בינתיים הורה סא"ל כסלו להפנות מבנה נוסף לעבר האנייה. היה זה זוג מטוסי סמב"ד (מבנה "רויאל") שהיה בדרכו למיתלה. הבקרה הסבה את תשומת לבו של סא"ל כסלו לכך, שמבנה

(1) תשי"ח, עמ' 82.

(2) שם, עמ' 95.

(3) שם, עמ' 45.

(4) שם, עמ' 58.

(5) קמנ"ק, עמ' 1.

(6) תשי"ח, עמ' 101-105.

(7) עדות קברניט ה"ליברטי" לפני ועדת החקירה של הצי האמריקני, עמ' 6.

(8) תשי"ח, עמ' 154; קמנ"ק, עמ' 5.

חמוש בנפלים, שאינו מתאים לתקיפת אניות, אך למרות זאת הורה להכניס את המבנה לתקיפה "עם מה שיש לו".⁽¹⁾

מבנה "ירואל" חלף על-פני האנייה, בגובה 15,000 רגל, בעת שהמבנה הקודם ביצע את יעף הצליפה האחרון שלו. המבנה ביצע שני יעפי תקיפה עם נפלים, ונפלים אחד פגע באנייה. חוסר התגובה של האנייה נראה חשוד בעיני המוביל, והוא ירד ליעף זיהוי, שבמהלכו הבחין באותיות על החרטום, אך לא הצליח לקרוא בדיוק, והסימון נראה לו כ-P-30. כדי להיות בטוח ירד ליעף זיהוי שני, אטי יותר, בגובה כ-30 מ', ואז הבחין באותיות CTR-5 ("צ'רלי", "טנגו", "רומאו") ודיווח על כך לבקרה. למרות שביעף זה חילפ דגל או סימן זיהוי אחר, לא הבחין בדבר.⁽²⁾

בהגיע דיווח הטייס על זיהוי האותיות, הורה סא"ל כסלו מיד "לעזוב אותה" וביקש מהטייס דיווח על הנזק שנגרם לה. זה דיווח על "המון פגיעות בחלק העליון" ומסר כי האנייה מעלה עשן ואנשים קופצים כנראה למים. סא"ל כסלו הורה לשלוח מסוקים לעבר האנייה, כדי לחפש ולמנות ניצולים.⁽³⁾

המטוסים עזבו את האזור בשעה 1416. בסיכומו של דבר הותקפה ה"ליברטי" על-ידי ארבעה מטוסים, ששהו מעליה כ-20 דקות, ביצעו ארבעה יעפי צליפה, שני יעפי הטלת נפלים ומספר יעפי זיהוי. אולם תקיפה קצרה זו גרמה נזקים לאנייה, פגעה בעמדות המקלעים שלה ובגשר, והציתה שני מכלי דלק שגרמו לדלקה גדולה על סיפון האנייה, וכמו-כן פגעה ברבים מאנשי הצוות.

התקרבות הטרפדות

בד-כבד עם עזיבת המטוסים קרבו הטרפדות אל האנייה. מבנה המטוסים הראשון יצר קשר עם הפלגה, ו-ט-206 קיימה את הקשר והעבירה דיווחים ל-מפלי"ג (ל-ט-204 לא היה קשר למטוסים). כך נמסר לו, שהמטרה היא משחתת מטיפוס Z או "HUNT". העשן שעלה מהמטרה, עקב פגיעות המטוסים, סימן את מקומה, והטרפדות סגרו עליה במהירות.⁽⁴⁾ ב-1411 נמסר ל-מפלי"ג כי המטוסים משלימים את היעף האחרון ויוצאים, וכי עליו להיכנס לתקיפה. ואכן, לאחר הסתלקות המטוסים הורה ה-מפלי"ג לספינות הפלגה, בשעה 1418, להיכנס לתקיפת טורפדו.

(1) קמב"ק, עמ' 4.

(2) תש"ח, עמ' 149.

(3) קמב"ק, עמ' 8.

(4) ב-1400 תוקנה מהירות המטרה ל-12 קשר, אך ה-מפלי"ג לא דיווח על כך ויחס את ירידת המהירות לתוצאות תקיפת המטוסים. תש"ח, עמ' 27.

אולם תקיפה זו עוכבה. משל"ט אוויר מסר ל-מצפ"י על גילוי האותיות שעל דופן האנייה, ויום 3/ הורה לפלגה, ב-1420, שלא לתקוף, כיוון שתיתכן טעות בזיהוי.⁽¹⁾
 רמ"ח-ים הורה גם הוא לעכב את התקיפה, אולם מטעם אחר. הוא שאף לעכב את הפלגה כדי שתגיע לטוח-ירי יעיל ולא תתקוף בטורפדו מטווח רחוק מדי. האותיות שעל דופן האנייה נראו כתרגיל הטעיה של המצרים, שביקשו לפעול באור יום למרות העליונות האווירית של ישראל באזור. לא היה זה סביר בעינינו שאנייה אחרת תימצא באזור.⁽²⁾

מפליג 914, שנמצא על הגשר, לא קיבל לדבריו את ההוראות מיום 3/3.⁽³⁾ אולם הפלגה התקרבה במידה מספקת למטרה כדי לזהותה בעין, ומיד התברר לו שאין זו משחתת, אלא אניית סוחר, או אספקה. הוא ניסה לזהותה, אם כי היה בכך קושי, שכן האנייה הייתה אפופה עשן, ונראו רק חרטומה, חלק מגשרה וקצה התורן. משום כך ביטל את ההוראה לתקוף.⁽⁴⁾
 אף שתקיפת הטרפות עוכבה מנימוקים שונים, התוצאה הייתה זהה - פלגת הטרפדות נצרה את אשה וניגשה לזהות את המטרה בצורה ברורה יותר.

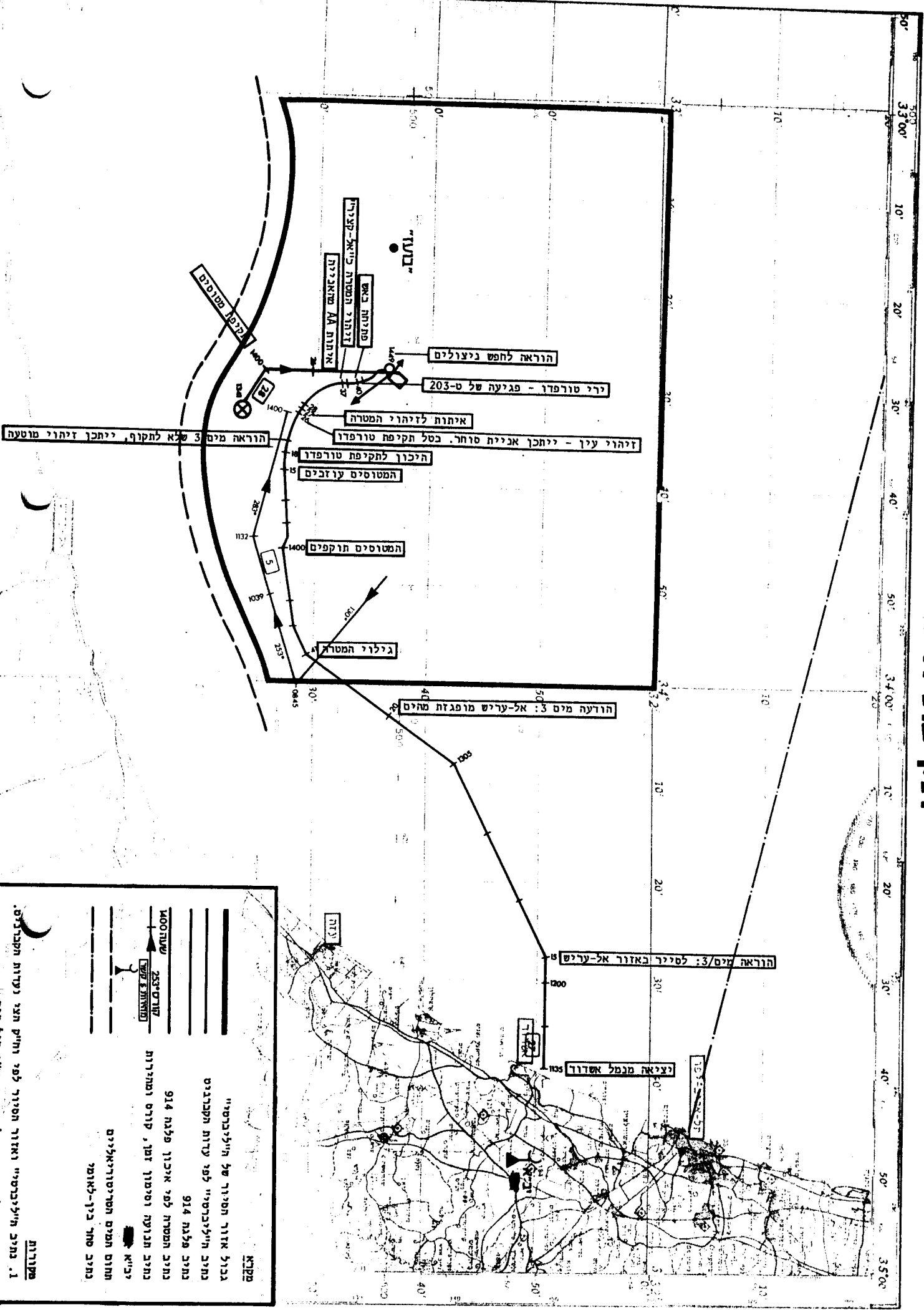
בשעה 1427 הורה ה-מפליג לאותת לעבר המטרה שאלת זיהוי - What ship? . התשובה שנתקבלה הייתה AA, שפירושה "הזדהה אתה תחילה". הייתה זו תשובה מתחמקת, שאין בה מענה לדרישת הזיהוי. תשובה זו הייתה זהה לתשובתה של "אברהים אל-אול" בימי מבצע "קדש", עת נדרשה להזדהות על-ידי משחתות חיל-הים שסגרו עליה, ועובדה זו הייתה זכורה היטב ל-מפליג.⁽⁵⁾
 נוסף על כך הבחין ה-מפליג בהבזקי ירי מהאנייה, ומפקד ט-203 הבחין בירי ודיווח על פגיעות בקרבת ט-206.⁽⁶⁾ מכיוון שעדיין לא הייתה לו ידיעה ברורה על זהות האנייה, הורה להביא לו את ספרון הזיהוי של ציי-ערב, ולאחר עיון בו זיהה את המטרה כאניית האספקה המצרית "אל-קציר". במקביל ניסה אף מפקד ט-203 לזהות את האנייה, וללא קשר עם זיהוי ה-מפליג הגיע גם הוא למסקנה שזו ה"אל-קציר", בהסתמך על הצללית ועל מה שנראה כתותח בחרטום.⁽⁷⁾

תקיפת הטרפדות

לאור כל אלה ברור היה אותה שעה שזו אניית אויב: - ההתחמקות מדרישת הזיהוי, זיהוי האנייה כאנייה המצרית "אל קציר", ע"י שתי טרפדות, והירי מהאנייה. ה-מפליג דיווח על הזיהוי ליום 3/ והורה, בשעה 1437, להיכנס לתקיפת טורפדו.

- (1) תש"ח, עמ' 18 וכן יומן מלחמה ענף יום 3/ ויומן מלחמה פלגה 914.
- (2) תש"ח, עדות אל"מ רהב, עמ' 45.
- (3) ההוראה כתובה ביומן המלחמה של הפלגה, אך לא הועברה ל-מפליג לגשר. תש"ח, עדות סא"ל אורן, עמ' 28.
- (4) תש"ח, עמ' 28.
- (5) שם, שם.
- (6) תש"ח, עמ' 66. מפקד ה"ליברטי" מציין גם הוא, בעדותו לפני ועדת החקירה של הצי, כי נפתחה אש לעבר הטרפדות. ראה תקציר ועדת החקירה של צי ארה"ב, נספח עדות קברניט ה"ליברטי", עמ' 6. (להלן וח"ק הצי).
- (7) תש"ח, עמ' 28 ו-עמ' 66 (זאת למרות שה"ליברטי" גדולה מה"אל-קציר").

תקיפת ה"ליברטי"

- מקורות**
1. מבצעים "ליברטי" ואזור הסיוע לפי רח"ט חצי נדרות חקירות.
  2. מבצעים חבלה והמטרה לפי ספר שח"י חיל-הים.
- מבצעים**
- גבול אזור הסיוע של ה"ליברטי"
  - מבצעים "ליברטי" לפי ערות חקירות
  - מבצעים פלגה 914
  - מבצעים המטרה לפי איכוון פלגה 914
  - מבצעים תנועה וסימון זמן, קורט ומחירות
  - מבצעים יח"א
  - מבצעים המים המריטוריאליים
  - מבצעים סחר בין-לאומי

הטרפדות נעו אל המטרה ופתחו לעברה באש תותחים, וכעבור מספר דקות, ב-1443, פתחו בירי טורפדו, לפי הסדר הזה: (1)

- א. ט-206 תקפה ראשונה וירתה טורפדו אחד מטווח 1000 יארד וטורפדו שני מטווח 550 יארד, שניהם נראו נעים במסלולם למטרה, אך לא נראתה פגיעה.
- ב. ט-203 תקפה כדקה לאחר מכן וירתה שני טורפדו מטווח 2000 יארד. אחד מהם, הימני, סטה ממסלולו, והשני פגע במטרה. והתפוצץ בדופן ימין של האנייה, מתחת לקו המים.
- ג. אחרונה תקפה ט-204, שירתה רק טורפדו אחד, אך הוא לא נראה כלל נע במסלולו.

ה-מפל"ג הורה לפלגה להיכון לתקיפה נוספת מהדופן השני של המטרה, והטרפדות עברו לצדה השמאלי של האנייה, מכיוון חרטומה וירכתיה. בעת המעבר, כשהיו בטווח קרוב, גילו את האותיות GTR על החרטום, וה-מפל"ג הורה להפסיק את האש מיד. השעה הייתה 1447⁽²⁾. גם בשלב זה לא נראה שום דגל על האנייה, ורק מאוחר יותר, כאשר התקרב עוד, הצליח ה-מפל"ג להבחין בדגל קטן ובדגלי קוד שנשאו את שם האנייה.⁽³⁾

ה-מפל"ג דיווח על כך מיד ליס/3 וקיבל הוראה לחפש ניצולים ולזהות את לאומיותה של האנייה. בתשובה הודיע ה-מפל"ג, בשעה 1451, כי ייתכן שהאנייה היא רוסיית, וזאת על-פי האותיות הרשומות על הדופן, ועל-פי דגלה. כן דיווח ה-מפל"ג שהאנייה מעלה עשן ונוטה על צדה הימני.⁽⁴⁾

דיווח זה עורר דאגה ניכרת במטה-הכללי. ה-רמטכ"ל דיווח על כך לראש-הממשלה ולשר-הביטחון, ואף כינס דיון כדי לבחון את האפשרות, שהרוסים ינצלו את התקרית להתערבות מסיבית לטובת הערבים.⁽⁵⁾

ה-מצפ"י הורה לפלגה לחזור לאל-עריש ולאחר מכן שינה את ההוראה והורה לה לגשת לזיהוי קרוב של האנייה. ב-1520 דיווח ה-מפל"ג כי האנייה היא אמריקנית. לדבריו נוטה האנייה על צדה הימני, אנשיה השתלטו על השרפה והיא ממשיכה לנוע במהירות אטית.⁽⁶⁾ לפני-כן, בשעה 1503, הגיעו שני מסוקים שחגו בקרבת האנייה, כדי לחפש ניצולים, ואחד מהם זיהה דגל אמריקני על תורן האנייה. גם הם דיווחו על קפיצת אנשים למים. לאחר כ-20 דקות קיבלו המסוקים הוראה לחזור.⁽⁷⁾

(1) משי"י - ח"י, עמ' 198.

(2) תשי"ח, ע"ע 29, 66.

(3) שם, עמ' 30. קברניט ה"ליברטי" מצוין בעדותו לפני ועדת החקירה של הצי האמריקני (עמ' 6), כי כשקרבו הטרפדות הבחין בנפילת הדגל בעקבות תקיפת המטוסים, והורה להניף דגל חדש.

(4) שם, עמ' 29 וכן יומן מלחמה יס/3 ויומן מלחמה פלגה 914.

(5) רבין, עמ' 197.

(6) יומן מלחמה פלגה 914.

(7) יומן מלחמה יס/3.

י/ס 3 הורה לפלגה להישאר במקום ולהמתין להוראות. במקביל ניתנה הוראה, לנמל אשדוד, להכין שתי גוררות ליציאה מידיית לכיוון האנייה. ב-1536 הורה י/ס 3 לפלגה לגשת לאסוף ניצולים. במהלך הגישה משתה ט-206. סירת הצלה מתוצרת ארה"ב, ללא אנשים, והחיפוש לא העלה כל ניצולים במים. כעבור כעשר דקות קיבלה הפלגה הוראה לנוע לאל-עריש.

בשעה 1602 התקשר מפקד חיל-הים ל-מפל"ג, דיווח לו על יציאת הגוררות מאשדוד, ושאל אם יהיה אפשר לגרור את האנייה לאשדוד. מפקד החיל הורה ל-מפל"ג לגשת לאנייה, לקרוא לה ברמקול ולהציע לה עזרה, אך לא לעלות עליה. כן הדגיש את חשיבות הצלת הנפשות והורה להזעיק מסוק לחילוץ פצועים, אם יימצאו כאלה.⁽¹⁾

הפלגה קרבה אל האנייה בשעה 1640 ואז גם זיהתה את שמה. הצעת העזרה של ה-מפל"ג נדחתה על-הסף, וה-מפל"ג איחל לאנייה דרך צלחה ודיווח על האירוע למפקד החיל.

בהתאם להוראות, עקבה הפלגה זמן מה אחר תנועתה של ה"ליברטי", ובשעה 1704 קיבלה הוראה לחזור לאשדוד. הפלגה נעה לבסיסה, ובשעה 1750 נעלמה ה"ליברטי" מעל מסכי ה-מכ"מ שלה.

---

(1) יומן מלחמה פלגה 914.

פ ס ק ה 4

גורמי הטעות

תקיפתה של ה"ליברטי" ע"י זרועות האוויר והים של צה"ל הייתה תוצאה של שרשרת אי-הבנות וטעויות הנגרמות, בתום-לב, תוך-כדי לחימה ומוליכות לתקיפה של כוחות ידידותיים. בין הטעויות נוכל למנות את המפורטות להלן:-

א. מחיקת ה"ליברטי" משולחן הבקרה. סא"ל לונץ, שהורה על המחיקה, פעל בהתאם לנוהל המקובל של מחיקת מטרות שמחוץ לטווח ה-מכ"מ, וזאת כדי ששולחן הבקרה ישקף תמונה בהירה ומעודכנת. זאת ועוד, היו לו כל הסיבות להניח, ש-רמ"ח-ים ומפקד החיל ערים להימצאותה של ה"ליברטי" באזור, שכן השניים התייחסו אליה בעת ניהול הקרב נגד הצוללת (ראה לעיל, עמ' 6). אולם, לאמיתו של דבר, לא ידע רמ"ח-ים על הימצאותה של האנייה, וכשזו נתגלתה ע"י הטרפדות, היה ברור לו שזו מטרת-אויב. לעומת זה, סא"ל לונץ, שידע על הימצאות ה"ליברטי", הלך שולל אחר מהירותה הגבוהה, שעליה דיווחו הטרפדות, וסבר משום כך, שהמטרה שנתגלתה איננה ה"ליברטי", אלא אניית-אויב.

בשלב מאוחר יותר, כאשר דיווחו המטוסים על זיהוי האותיות, התעורר חשדו של סא"ל לונץ, אולם באותה עת לא היה הפיקוד בידינו. רמ"ח-ים, שהיה במקום, שמע דיווח זה יחד עמו, ולכן לא מצא לנכון לחזור עליו באזניו. גם זיהוי האנייה, ע"י הטרפדות, כ"אל-קציר", פיזר את הספקות.

ב. הדיווח על הפגזת חוף אל-עריש. דיווח זה עורר בתחילה אי-אמון, בגלל ריבוי דיווחים

מסוג זה בימים הקודמים, ולכן הורה רמ"ח-ים לבדוק את מקורו. אולם לאחר שנבדק המקור, ולאחר שדיווח זה חזר ונשנה, ואף ה-מצפ"ע התערב בעניין, היה צורך לדון בו ברצינות. משום כך הורה רמ"ח-ים להסיט את פלגה 914 מנתיב הפטרול שלה ולבדוק את המתרחש מול חוף אל-עריש. במתכוון, שלח רמ"ח-ים את הפלגה לסיור, ולא למשימה מוגדרת, שכן לא היה משוכנע לחלוטין שאכן מפגיזים את החוף, ורצה-כנראה שהפלגה תברר את המתרחש בצורה אובייקטיבית. לכן גם לא מסר לה, בשלב ראשון, כי מפגיזים את החוף.⁽¹⁾

הדיווח על ההפגזה (שהוכח, כדיעבד, כמוטעה) הוא שהניע את כל המערכת והיה הגורם הראשון בשרשרת הטעויות שהביאה לבסוף לתקיפת ה"ליברטי".

ג. גילוי המטרה ע"י פלגה 914. הפלגה איכנה את המטרה על מסך ה-מכ"מ בטווח 22 מילין ומדדה את מהירותה וכיוונה. מהירותה של המטרה נמדדה ע"י כל אחת מספינות הפלגה

(1) תש"ח, עמ' 45.

בנפרד, והתוצאה הייתה דומה. המהירות הגבוהה, 30 קשר, הצביעה בבירור על אניית מלחמה, ובהתאם להוראות הנהוגות בחיל-הים באותה עת, היה בנתון זה כדי לקבוע בוודאות כי זו אניית אויב. למרות זאת נבדקה המהירות פעם נוספת ועדיין נשארה גבוהה. עפ"י המהירות וכיוון התנועה של המטרה - לעבר פורט-סעיד - הצטיירה אצל ה-מפל"ג ובמפקדת חיל-הים תמונה של אניית מלחמה של האויב, הנמלטת לכיוון נמל הבית שלה.

בתנאים אלו, כשהאויב בורח ולפלגה אין סיכוי להשיגו, נקט ה-מפל"ג את הצעד היעיל היחיד - הזמנת מטוסים. מאוחר יותר, בעת תקיפת המטוסים, הובחן שמהירות המטרה פחתה ל-12 קשר, אך לנתון זה לא ייחס ה-מפל"ג חשיבות, שכן נראה היה שהפחתת המהירות היא תוצאה של תקיפת המטוסים.

ד. זיהוי האנייה ע"י המטוסים. המטוסים כווננו לאנייה ונמסר להם, ע"י הבקרה, כי זו אניית אויב וכי עליהם לתקפה. בהגיעם למקום נתגלתה לעיניהם אנייה גדולה, שנראתה כמשחתת, צבעה אפור ובחרטומה, כנראה, תותח, סימן מובהק של אניית מלחמה. למרות זאת ביצעו המטוסים יעפי זיהוי, במגמה לגלות סימני זיהוי כלשהם, ורק לאחר מכן, משלא גילו דבר, תקפו את המטרה.

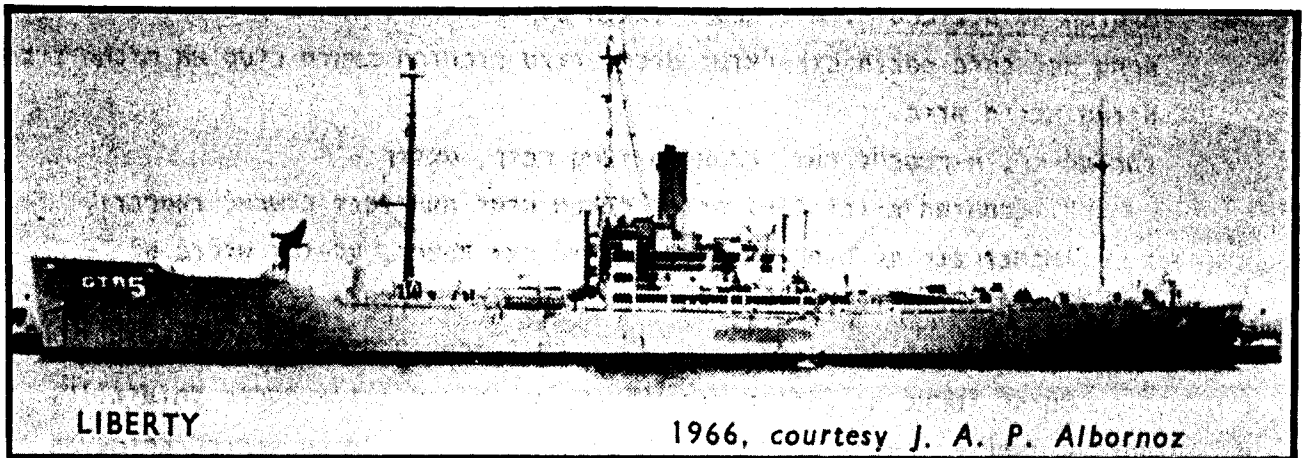
ה. זיהוי המטרה כ"אל-קציר". כאשר הגיעה פלגה 914 לטווח זיהוי-עין, הבחין ה-מפל"ג כי אין זו משחתת, אלא אניית סוחר או אספקה. בגלל ספק זה ביטל את הפקודה לתקיפת טורפדו וניגש לזיהוי האנייה. התשובה המתחמקת של האנייה על דרישתו להזדהות, והבהקי הירי מהמטרה, חיזקו את אמונתו כי לפניו אניית אויב. אניית אויב זו זוהתה על-ידו ועל-ידי טרפדת נוספת כ"אל-קציר". ברור כי ה"אל-קציר" וה"ליברטי" אינן זהות, אולם יש ביניהן קווי דמיון, ובתנאי האירוע - כשה"ליברטי" אפופה בעשן - היה זיהוי זה סביר בהחלט. זאת ועוד, הזיהוי נעשה ע"י שני קצינים בשני סט"רים שונים.

ניתן להעלות את הקושייה בדבר הסתירה שבין הנתונים, שהרי אם המטרה זוהתה כ"אל-קציר", שהיא אניית אספקה, ברור שאין ביכולתה לנוע במהירות 30 קשר ולהפגיש את החוף. אולם, בעת הקרב הייתה ההנחה שהמטרה היא חלק מכוח ימי שהצליח לחמוק, וכי נשארה מאחור בגלל מגבלות מהירות.⁽¹⁾

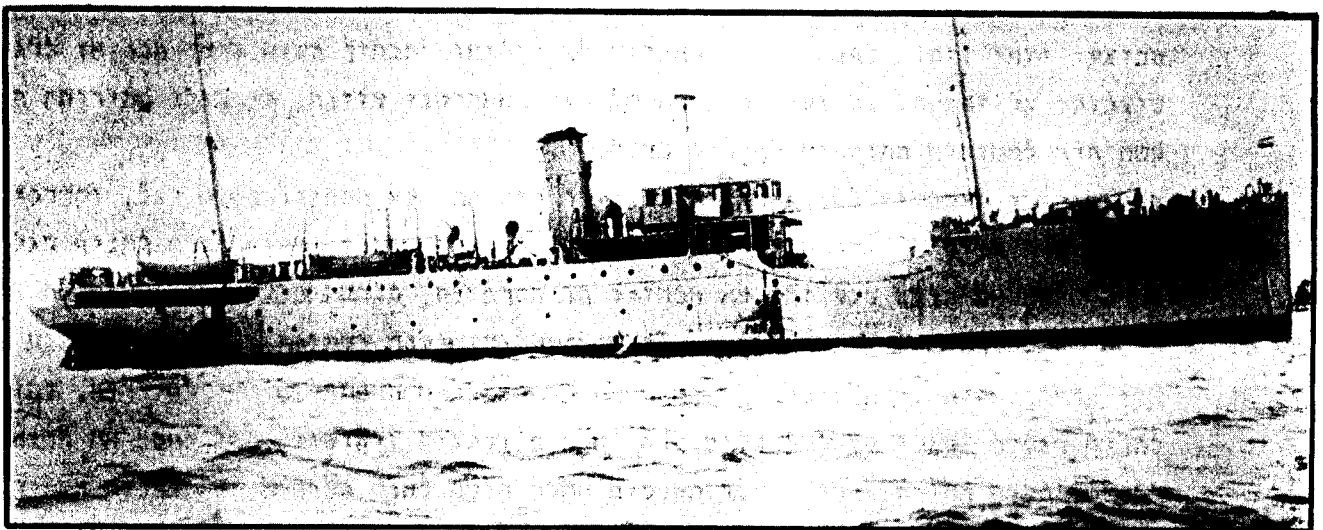
הצטברות הגורמים שנותחו לעיל והשתלבותם זה בזה יצרו את התמונה, המוטעית אמנם, אך סבירה בתנאי האירוע ובעת מלחמה, של אויב המבצע פעולת "פגע-וברח" ומנסה לחמוק במלוא המהירות מהמקום. בתנאים אלה אך טבעי הוא, שכוחותינו עשו כל שביכולתם לפגוע בו וללכדו.

(1) תש"ח, החלטת השופט החוקר, 'עמ' 8.

"ליברטי"

"אל-קציר"

ניתן להבחין בקווי דמיון בין שתי האניות:

- א. קו סיפון דומה.
- ב. מבנה הגשר במרכז האנייה.
- ג. ארובה אחת במרכז האנייה.
- ד. אנטנות ה"ליברטי" בסיפון הקדמי ובסיפון האחורי דומים לתורני ה"אל-קציר".
- ה. האנטנה בסיפון הקדמי נראית כותח.

נוסף על הגורמים שפורטו לעיל תרמה גם התנהגות ה"ליברטי" עצמה ליצירת שרשרת הטעויות. בין הגורמים לטעות נציין את אלה:-

א. מיקומה של ה"ליברטי". ה"ליברטי" נפגעה בתחום זירת לחימה בין כוחות עוינים, הרחק מכל נתיב ספנות בין-לאומי מוכר, ועצם נוכחותה במקום ביסס את ההנחה בדבר היותה אניית אויב.

יתר-על-כן, ה-רמטכ"ל דאז, רב-אלוף יצחק רבין, מציין:-(1)

"...בחמישה ביוני 1967 פנינו לנספח הימי האמריקני בישראל ואמרנו:

'אנחנו נגן על חופי הארץ מתקיפה של הצי המצרי, על-ידי שילוב של

כוחות ימיים ואוויריים. לא נוכל להשתוות בתגובתנו על נוכחותם של

כלים מצריים בקרבת חופינו. אנו מבקשים מכם להרחיק את כל אניותיכם

מחופי ישראל או להודיע לנו על מיקומן המדויק באזור הקרוב לחופינו."

הפיקוד האמריקני היה, או לפחות חייב היה להיות, ער לסכנה הכרוכה בהימצאות

ה"ליברטי" באזור זה. ואכן, ראשי המטות המשולבים הורו להרחיקה מהחוף, אלא שפקודה

זו "תעתה" בסבך דרגי הפיקוד והביורוקרטיה ולא הגיעה לאנייה.(2)

קרוב לוודאי שאם הייתה פקודה זו מתבצעת, ניתן היה למנוע את התקרית.

ב. קשיי הזיהוי. ה"ליברטי" נשאה את סימני הזיהוי המקובלים בימי שלום, אולם סימנים

אלה אינם מספיקים לזיהוי מהאוויר. צבעה היה אפור, כשל אניית מלחמה, והמטוסים

שביצעו יעפי זיהוי לפני תקיפת האנייה לא הצליחו להבחין בשום סימן הכר או בדגל

שיצביעו על זהותה. גם ועדת החקירה של הצי האמריקני ציינה, כי בגלל מהירותה האטית

קשה היה למטוסים התוקפים להבחין בדגל.(3)

גם עת קרבו הטרפדות לטווח-ראייה בניסיון לזהותה, לא הבחינו בשום דגל, וקברניט

ה"ליברטי" העיד כי אכן הדגל הופל בעקבות תקיפת המטוסים, והוא הורה להניף דגל

אחר.(4) אף אם הונף דגל זה, לא הבחינו בו הטרפדות, כנראה בגלל העשן שאפף את

האנייה. כשדרש מפ"ג הטרפדות מהאנייה להזדהות, נענה בתשובה מתחמקת. בנסיבות

אלו נראה, שהיה על ה"ליברטי" לנקוט את כל האמצעים האפשריים כדי להזדהות, דהיינו -

להניף דגלים ודגלי קוד, להדליק פנסי איתות ולהצית זיקוקים, כדי להסב את תשומת-

לבו של הכוח התוקף. דברים אלו מקבלים משנה תוקף לאור העובדה, שהקברניט האמין כי

ייתכן שהתקפת האוויר נעשתה בטעות.(5) הוא ניסה אמנם למנוע את הפתיחה באש על

הטרפדות הקרבות, אך המקלענים לא קלטו את פקודתו לנצור אש ופתחו בירי על הטרפדות.

אש זו חיזקה את הרושם שזו אניית אויב.

התנהגותה של ה"ליברטי" נותנת מקום להשערה, כי "היא עשתה כל מה שיכלה כדי להסתיר

זהותה".(6)

(1) רבין, עמ' 198.

(2) וח"ק הצי, עמ' 8.

(3) וח"ק הצי, עמ' 1.

(4) שם, נספח עדות הקברניט, עמ' 6.

(5) שם, עמ' 5.

(6) עדות אלוף אראל, תש"ח, עמ' 41. וראה גם מסקנות ועדת החקירה של אל"מ רם רון, עמ' 16.

אולם לכותב נראה, כי מסקנה זו כוללנית מדי, ויש לה מקום רק בשלב שבו נוצר המגע בין הטרפדות למטרה.

הטעויות שפורטו לעיל, שהיו שלובות זו בזו ונבעו אחת מרעותה, הן שהביאו ליצירת התמונה המוטעית, ובעקבותיה - לתוצאה הבלתי נמנעת, של תקיפת ה"ליברטי".

פ ס ק ה 5פעולותיה של ישראל בעקבות התקרית

מיד לאחר שהתבררה הטעות בתקיפת האנייה נקטה ישראל פעולות שמטרתן הייתה, בשלב ראשון, להציל חיים, ובשלב שני - לחקור את התקרית ולברר את גורמיה.

היחלצות לעזרה ולחיפוש אחר ניצולים

מיד לאחר התקרית סרקו טרפדות ח"י ושני מסוקי ח"א את האזור, כדי לחפש ניצולים. בשעה 1530 דווחה התקרית לנספח הימי האמריקני, קומנדר קאסל. בשעה 1815 המריא הנספח, ועמו נציג ענף נספחים צבאיים, במסוק "סופר פרלון", לעבר האנייה, במגמה להנחית את הנספח על האנייה ולפנות פצועים במקרה הצורך. קומנדר קאסל ניסה לאותת לצוות האנייה בסימני ידיים והם השיבו לו בסימני ידיים ובאיתות פנסים, אך צד אחד לא הבין את משנהו. קברניט המסוק היה מוכן להוריד את הנספח לאנייה, באמצעות כבל, אך האנייה לא יכלה לעצור. מבחינה בטיחותית, לא יכלה ההורדה להתבצע כל עוד נמצאה האנייה בתנועה. לבסוף רשם קומנדר קאסל, על כרטיס הביקור שלו, את השאלה "האם יש לכם נפגעים"? הגמיד את הכרטיס לתפוז והטילו אל האנייה. מה"ליברטי" השיבו בסימנים, שעל-פיהם הבין הנספח שיש פצוע אחד, אבל הוא לא היה בטוח בכך. המסוק חג מעל האנייה כשלושים דקות, ומאחר שלא היה אפשר לנחות או להנחית את הנספח, חזר המסוק לבסיסו.

למחרת, 9 ביוני, נמשכו החיפושים אחר ניצולים באמצעות מטוס קל, אך ללא תוצאות. הנספח הימי האמריקני בירר פרטים בקשר לפעולות ההצלה וביקש להמשיך בהן גם למחרת, בכיוון שבו עלול הזרם לסחוף ניצולים או גופות.

ב-10 ביוני נמשכו החיפושים באמצעות מטוסים ושני סט"רים. החיפושים ארכו מ-0500 עד חשכה, אך ללא תוצאות, והם לא חודשו עוד. קומנדר קאסל הודה ל-צה"ל על מאמצי ההצלה ולא ביקש להמשיך בהם, שכן ההנחה הייתה שגופות הנעדרים נשארו לכודות במדורי האנייה, שנפגעו ע"י הטורפדו ונאטמו.

חילופי איגרות אודות התקרית

ב-10 ביוני הגיש שגריר ישראל בושינגטון איגרת למשרד החוץ האמריקני, שבה הביעה ממשלת ישראל את צערה על התקרית הטרגית והציעה לשלם פיצויים על אבדן חיים ונזקים.

כאיגרת התשובה האמריקנית, שנתקבלה בו-ביום, נמסר כי ה"ליברטי" נפגעה בים הפתוח, למרות שהניפה דגל אמריקני וסומנה בהתאם למקובל, ויש מקום להניח שזוהתה ככזאת. ההתקפה עליה, בנסיבות אלה, היא בלתי מובנת, או לפחות יש להתייחס אליה כאל מעשה רשלנות צבאית, המצביע

על התעלמות זדונית מחיי אדם. באיגרת הביעה ממשלת ארה"ב את ציפיותה, שממשלת ישראל תנקוט את הצעדים המשמעותיים המתחייבים ממקרה כזה, ותוציא הוראות מתאימות שימנעו תקריות כאלה בעתיד. האיגרת ציינה גם, כי ממשלת ארה"ב מצפה לפיצויים מלאים.

איגרת התגובה הישראלית נמסרה למשרד החוץ האמריקני ב-12 ביוני ובה דחתה ישראל את ההאשמות האמריקניות והדגישה, כי העלאתן, לפני שנערכה חקירה מלאה, היא בלתי מוצדקת. נמסר באיגרת כי ה-רמטכ"ל מינה ועדת חקירה, ותוצאות חקירתה יועברו לממשלת ארה"ב. כן צוינו הצעת העזרה של ישראל ופעולות ההצלה שבוצעו בפועל, והובע צער על כי האינפורמציה על נוכחותה של ה"ליברטי" לא הובאה קודם לכן לידיעתה של ישראל. בסיום חזרה ישראל על הצעתה לתשלום פיצויים.

מינוי ועדת חקירה

ב-12 ביוני מינה ה-רמטכ"ל את אל"מ רם רון לוועדת חקירה של יחיד, "כדי לחקור בנסיבות הפגיעה של כוחות צה"ל באנייה האמריקנית "ליברטי". הוטל עליו לקבוע עובדות, להסיק מסקנות ולהמליץ המלצות"⁽¹⁾, ולהגיש את תיק החקירה עד ה-16 ביוני 1967.

אל"מ רם רון שמע עדויות של 12 קצינים שהיו מעורבים בפרשה, ובסיום חקירתו קבע את העובדות הנוגעות לתקרית. מסקנתו הייתה, שההתקפה על הספינה "לא נעשתה מתוך זדון או רשלנות פושעת, אלא מתוך טעות בתום לב... ההתקפה נערכה כתוצאה משרשרת של שלוש טעויות, אשר כל אחת מהן, ככזו, נראית לי, בהתחשב בנסיבות, כטעות הגיונית ובתום לב"⁽²⁾.

לדעת אל"מ רון, נגרמו שלוש הטעויות האלה:⁽³⁾

- א. ה-דו"ח המוטעה על הפגזת אל-עריש;
- ב. קביעת מהירותה של האנייה ל-30 קשר, דבר שסילק כל ספק אפשרי בדבר קשר בין המטרה לבין ה"ליברטי".
- ג. זיהוי המטרה כ"אל-קציר".

אל"מ רון קבע עוד, כי אין לו ספק שה"ליברטי" ניסתה להסתיר את זהותה ואת נוכחותה באזור.⁽⁴⁾

בסיכום עבודתו העלה אל"מ רון המלצות בדבר נוהל הכרזה על אזורים מסוכנים וכן המלצות בדבר אימון טייסים לזיהוי אניות אויב ונהלים בעבודת-המטה.

(1) כתב המינוי - לשכת ה-רמטכ"ל, מנ-30-2405 מתאריך 12 ביוני 67.

(2) דו"ח רון, עמ' 9.

(3) דו"ח רון, ע"ע 10-15.

(4) שם, עמ' 16. ראה הסתייגות מקביעה זו לעיל.

תיק החקירה הועבר לחוות-דעתו של הפרקליט הצבאי הראשי, אל"מ מאיר שמגר, וזה הגיש אותה ל-רמטכ"ל ב-20 ביוני 1967. ה-פצ"ר סקר את העובדות שקבעה הוועדה ואת מסקנותיה, שהיו מקובלות עליו בעיקרון, וניתח את המשמעויות העולות מן החקירה. המלצתו של ה-פצ"ר הייתה: "...לא ניתן, לאור תקרית זו, להסיק בבירור, בשלב זה, אם יש מאן דהוא בין המעורבים בעניין, אותו יש להעמיד לדין בפני בי"ד צבאי ...

"אינני סבור, שיש מקום להשלמת החקירה ע"י הוועדה, אלא שלאור חשיבות המקרה וחומרת תוצאותיו, מן הנכון למסור בירור המקרה למוסד ש ל י ט י, היינו - ל ש ו פ ט ח ו ק ר..."⁽¹⁾

מכתב מפקדת חיל-הים

ב-17 ביוני 1967 שיגר מפקד חיל-הים, אלוף שלמה אראל, מכתב לעמיתו, אדמירל מקדונלד. במכתבו הביע מפקד החיל את צער חיל-הים על הטרגדיה הנוראה שאירעה ל"ליברטי" וביקש למסור למשפחות החללים את רגשי השתתפותו בצערן. הוא הביע הערכתו לצוות האנייה, על הדרך שבה התגברו על הנזקים והצילו את אנייתם, והביע את תקוותו, כי הנסיבות יאפשרו ליורדי הים לבצע מלאכתם בשלום, וכי טרגדיות כאלה לא יישנו.

מינוי שופט חוקר

ב-20 ביוני 1967, בהתאם לסמכותו לפי ה-חש"צ, הורה ה-פצ"ר על חקירה מוקדמת של תקיפת ה"ליברטי", הואיל ולדעתו נעברה במקרה זה עברה, שבית-דין-צבאי מוסמך לדון בה.⁽²⁾

בתוקף סמכותו, ועל-סמך החלטת ה-פצ"ר, מינה בו-ביום נשיא בית-הדין-הצבאי לערעורים, אל"מ יעקב פרי, את סא"ל ישעיהו ירושלמי (שופט משפטן) לשופט חוקר בפרשת ה"ליברטי".⁽³⁾

ל-פצ"ר היה טעם להאמין שנעברה עברה, אולם בשלב זה עדיין לא נאשם בה שום אדם. לפיכך, הורה שהחקירה המוקדמת, בפני השופט החוקר, תיערך שלא בנוכחות הנאשם.⁽⁴⁾

ב-21 ביוני 1967 הגיש התובע הצבאי הראשי, רס"נ יעקב קדמי, לשופט החוקר, קובלנה ללא ציון נאשם, ובה פירט שבע נקודות של עברת התרשלות, הנוגעות בטיפול הגורמים השונים בפרשה זו.

(1) מכתב לשכת פצ"ר, חק/21(1)-1372, מתאריך 20 ביוני 1967. ההדגשות במקור.
 (2) תש"ח, מוצג.ח.מ/1.
 (3) שם, מוצג ח.מ/2.
 (4) שם, מוצג ח.מ/3.

ב-25 ביוני 1967 התקיימה הישיבה הראשונה של החקירה המוקדמת, ובמהלכה, עד 4 ביולי 1967, שמע השופט החוקר 34 עדי תביעה מטעם ה-תוצ"ר והוגשו לו 14 מוצגים. בסיום השמעת עדי סיכם ה-תוצ"ר וביקש להאשים בהתרשלות, בהתאם לקובלנה, מספר קצינים מחיל-הים. ב-5 ביולי 1967 קרא השופט החוקר החלטת ביניים, שלפיה, החומר שהובא לפניו מאפשר ליחס ל-סא"ל אברהם לונץ עברת התרשלות. משום כך הזמין את סא"ל לונץ להופיע לפניו, לחקור עדים שכבר הופיעו ולהביא עדים מטעמו. לצורך זה ניתן ל-סא"ל לונץ ולסניגורו לעיין בתיק החקירה.

החקירה המוקדמת הסתיימה ביום 18 ביולי 1967, לאחר שהושמעו עוד שלושה עדים מטעם סא"ל לונץ והוגשו מספר מוצגים.

ב-21 ביולי 1967 קרא השופט החוקר את החלטתו בפרשה. בהחלטתו פירט השופט את השתלשלות האירוע, כפי שהצטיירה מהעדויות שהובאו לפניו, ולאור עובדות אלה ניתח את ההאשמות שהעלה ה-תוצ"ר בקובלנתו.

השופט החוקר קבע חמישה גורמים, שבעקבותיהם נוצרה ההנחה כי המטרה היא אניית אויב וכי יש לתקפה:⁽¹⁾

- א. הדיווח על הפגזת חוף אל-עריש במשך שעות רצופות.
  - ב. מהירות התנועה של המטרה, שנתגלתה ע"י ה-סט"רים, כדי 28-30 קשר.
  - ג. כיוון תנועתה של המטרה לפורט-סעיד.
  - ד. דיווח המטוסים שלפיו המטרה היא אנייה צבאית וכי אין עליה סימן זיהוי של חיל-הים, או כל סימן זיהוי אחר.
  - ה. מקום הימצאה של האנייה - סמוך לחוף, באזור קרבות.
- בסכמו את החלטתו קבע השופט:⁽²⁾

"על אף צערי על כך שכוחותינו היו מעורבים בתקרית עם כלי-שיט של מדינה ידידותית, והתוצאות העגומות שלה, הרי עלי להעמיד התנהגותם של כל אחד מהקצינים, שהייתה להם נגיעה כלשהי לפרשה, במבחן התנהגותם של קצינים סבירים בעת פעולות מלחמה, כשזרוע הים של צה"ל הועמדה בפני כוחות ים עדיפים במספר, וכשנגד עיני כל המעורבים - המשימה לשמור על ביטחון המדינה, לזהות כל אויב המתנכל לה בים, לתקפו במהירות ולהשמידו.

אמת המידה להתנהגות סבירה בתנאים אלה תהיה אולי שונה מזו שבזמן רגיעה. אמנם ייתכן, כי המעיין בחומר הראיות הרב שהובא בפני, יוכל להפיק לקחים כלשהם לגבי היחסים שבין שתי זרועות צה"ל שהיו מעורבות בתקרית, סדרי הפעילות בעתות מלחמה, ובמיוחד בין הענפים השונים של חיל-הים - אך כל אלה ודאי שאינם בגדר חקירת. אולם אני לא גיליתי סטייה כלשהי מרמת ההתנהגות הסבירה שתצדיק העמדתו של מישהו לדין.

לאור האמור לעיל הנני מחליט, שאין מידה מספקת של הזכחות לכאורה המצדיקות מסירתו של מישהו לדין".

(1) תשי"ח, החלטת השופט החוקר, עמ' 6.

(2) שם, עמ' 8.

פ ס ק ה 6התעוררות הפרשה

ניתן היה להניח, כי בתום החקירות והבדיקות השונות בנושא ה"ליברטי", הובהרה הפרשה והוכח כי האנייה הותקפה בטעות. אולם מדי פעם עולה הפרשה וצצה מחדש, שכן כרוכים בה סממני המסתורין של אניית ריגול, עם הדרמה של מלחמה המתחוללת באזור וטרגדיה של נפילת חללים ופצועים.

לראשונה עלה הנושא מחדש במאמר בירחון "פנטהאוז". ביוני 1978 הופיע מאמר נוסף בירחון U.S. NAVAL PROCEEDINGS, ולפני כשנה בספר על הפרשה, שמחברו שירת כקצין על סיפון ה"ליברטי" בעת המקרה.

ניתן להבחין בשני קווים משותפים לפרסומים אלה:-

- א. הקביעה הנחרצת, שה"ליברטי" הותקפה בידי ישראל בזדון מתוך כוונה להטביעה.
  - ב. ציון סיבה כבדת-משקל שהניעה את ישראל לפעול בזדון, כפי שפעלה.
- סביב שתי נקודות מרכזיות אלה נרקם הסיפור, ושזורים בו, לסירוגין, השערות דמיוניות בצד עובדות חסרות, וחצאי אמיתות בצד מסקנות מוטעות.

בכל הפרסומים שציננו לעיל, אין כוונת הזדון עולה כמסקנה מתוך תיאור עובדתי מוכח, אלא באה מיד כקביעה, כאמיתה שהתיאור בא לחזק אותה - הפגיעה ב"ליברטי" הייתה תוצאה של כוונת זדון; אין היא טעות, או אי הבנה, ואפילו לא רשלנות.

מבלי לכחון כל טענה לגופה, ניתן להצביע על מפפר עובדות המשמיטות, לדעתנו, את הבסיס לטענת הזדון.

עובדה היא, כי תקיפת המטוסים הופסקה מיד כשהתעורר חשד של טעות בזיהוי, עת נתגלו האותיות על דופן האנייה. הוא הדין בהפסקת תקיפת הטרפדות. מיד כשהתבררה הטעות, שוגרו מסוקים לחפש ניצולים ולסייע בפינוי פצועים, והוצאו שתי גוררות מנמל אשדוד, כדי לסייע לאנייה. פעולות אלה מוכיחות, כי לישראל לא הייתה כלל כוונת זדון. אילו הייתה לה כוונה כזו, היה ביכולתם של כוחות האוויר והים שלה לבצע את משימתם ולטבע את ה"ליברטי".

באשר לסיבה שהניעה את ישראל לפעול נגד ה"ליברטי", מעלה כל אחד מהכותבים סיבה משלו, העומדת, לדעתו, מאחרי כוונותיה של ישראל.

ה"פנטהאוז" מציין, כי ל"ליברטי" היו הקלטות המוכיחות כי ישראל שיבשה את השיחות בין עבד-אל-נצר לחוסיין, עצרה אותן בעוד השניים משוחחים ושיגרה לחוסיין מסר מסולף ש"בושל"

בו במקום. כל זאת במהלך שיחה שוטפת ומבלי שהמשוחחים ירגישו בכך. כך גרמה ישראל לחוסיין להיכנס בצורה מסיבית למלחמה והרחיבה את פעולות האיבה גם נגד ירדן, בניגוד למה שסוכם והוסכם עם ארה"ב. כמובן, היה חיוני לישראל להשמיד הוכחות אלה למעשה. לא ניתן להתייחס לטיעון זה ברצינות, ונראה לנו כי האבסורד שבו מפריך אותו מעצמו.

הסיבה שמעלה ה"פרוסידינגס" נראית, לכאורה, הגיונית יותר:-
 "מרכיב חיוני בתכנית המלחמה של ישראל היה למנוע משאר העולם לדעת על נצחונותיה הצבאיים, עד שאלה יוכלו להיות מוצגים כעובדה מוגמרת... המנהיגים הישראלים חששו מלחץ המעצמות להפסקת-אש לפני שהם יוכלו לתפוס את השטחים, שנראו להם כנחוצים לביטחונה של ישראל בעתיד. היה צורך לסכל כל גורם שאיים לחדור מבעד למסך העשן, שפוזר במאמצים כה רבים מסביב לערפל הקרב הרגיל"⁽¹⁾.

טיעון זה אינו עומד במבחן כאשר מנסים לראות את היריעה הכוללת של האירוע. אז בולט מיד חוסר היסוד שלו, וכדי להפריכו, אין אפילו צורך להיכנס לניתוח, האם היו לישראל, לפני פרוץ המלחמה, מטרות טריטוריאליות מוגדרות ותפיסה מגובשת בדבר השטחים החיוניים לביטחונה.⁽²⁾

תקרית ה"ליברטי" אירעה בצהרי ה-8 ביוני 1967. בשעה זו עדיין לא החליטה ישראל לתקוף בזירה הסורית; נהפוך הוא - הייתה החלטה שלא לתקוף בשלב זה. בנסיבות אלה לא היה לישראל מה להסתיר.

בזירה הירדנית הופסקו פעולות האיבה, ובבוקר ה-8 ביוני הודיעה ירדן רשמית על הסכמתה להפסקת-אש. עובדת שליטתה של ישראל בכל שטח יהודה ושומרון כבר נודעה ופורסמה בכל העולם. בזירה המצרית נמשכה אמנם הלחימה, אולם היה ברור שההכרעה כבר הושגה וממדי התבוסה המצרית והניצחון הישראלי היו ידועים. עובדת השמדת חילות האוויר הערביים פורסמה בהבלטה בכל העולם יומיים קודם לכן.

נשאלת אם כך השאלה, אילו נצחונות צבאיים ועובדות מוגמרות הייתה ישראל צריכה עוד להסתיר? זאת ועוד, ה"ליברטי" הופיעה מול חופי ישראל בבוקר ה-8 ביוני. על האירועים שקדמו למועד זה למדו אנשי צוותה מפי אמצעי התקשורת, כך שאפילו טובעה ה"ליברטי" לא היה בכוח מעשה זה להעלים את האינפורמציה על ניצחונה של ישראל, וממילא לא היה בו צורך. מידה מסוימת של "ערפל קרב" נשמרה ע"י ישראל ביום ה-5 ביוני 1967 והוא פוזר, למעשה, ביזמתה של ישראל, בליל 5-6 ביוני. כל "מסך עשן" אחר לא היה קיים.

(1) U.S. NAVAL PROCEEDINGS, "THE VIOLATION OF THE LIBERTY" 5 ביוני 78, עמ' 64.

(2) מתוך הניסוח ניתן להסיק, שהמאמר נכתב תוך פזילה אל השאלה האקטואלית של שטחים וביטחון, ולא מתוך ראיית המצב ביוני 1967.

ספרו של ENNES מנסה לתת סיבה מצומצמת ומבוססת יותר לכוונות הזדון של ישראל: "ממשלת ישראל הייתה ערה לאזהרתו של הנשיא ג'ונסון ... שהוא יתמוך בישראל רק (במקרה של) הגנה עצמית, לא בהתקפות נגד שכנותיה. לכן, היה חשוב לישראל להיראות כקרבן תמים, הלוחם כדי להדוף המונים של ערבים פראי עיניים. לא פלא, ישראל טענה שכמעט כל דבר שהיא עשתה היה לצורך הגנה עצמית ... עכשיו כשהמלחמה למעשה הסתיימה וכשהעולם זועק לשלום, היכלה ישראל לשגר גייסות לתוך סוריה מבלי להיראות כתוקפן? קרוב לוודאי שלא.

לא כאשר ה"ליברטי" כה קרובה לחוף, וקרוב לוודאי מאזינה. על ה"ליברטי" היה ללכת.

...גנרל אלעזר הוכרח לדחות את הפלישה עד שה"ליברטי" תחוסל⁽¹⁾.

עוד מצייין המחבר, כי ההתקפה הישראלית תוכננה לבוקר ה-8 ביוני, ובעקבות הופעתה של ה"ליברטי" היא נדחתה ב-24 שעות.

ניתן להתווכח, האם פעולה צבאית נגד מדינה עוינת, הנוטלת חלק פעיל במלחמה נגד ישראל, תוקפת את שטחה ומפגיזה את יישוביה במשך ימים רצופים היא מעשה תוקפנות, או שמא, בכל זאת, מעשה של הגנה עצמית.

ברור גם, כי ארה"ב לא התנגדה, חד-משמעית, לפעולה ישראלית נגד סוריה. להיפך, מעיד ה-רמטכ"ל דאז: - "ביקשתי לבדוק את עמדתם של האמריקנים ותגובתם האפשרית על מתקפה רחבה נגד סוריה. הנושא נבדק. התרשמנו, כי מצד האגף האמריקני אין לנו מה לחשוש"⁽²⁾.

נשאר שאלת עיתויה של המתקפה בזירה הסורית. בהקשר זה מעלה המחבר מספר עובדות נכונות. תוכננה אמנם מתקפה ישראלית ב-8 ביוני, מתקפה זו נדחתה, וה"ליברטי" אכן הופיעה מול חופי ישראל במועד זה.

אולם, הקשר בין עובדות אלה, העמדת ה"ליברטי" כגורם מרכזי, ואי-ידיעת עובדות נוספות, מוליכים את המחבר בהכרח למסקנה המוטעית. ה"ליברטי" לא עמדה במרכז שיקוליה של ישראל, והחלטותיה לדחות, ולבסוף לבצע, את המתקפה נגד סוריה, הונחו ע"י שיקולים שונים לחלוטין.

במשך ה-7 ביוני נדונו ב-מצפ"ע ובמפקדת פיקוד הצפון תוכניות למתקפה בזירה הסורית, ובשעות הערב הוציא אג"מ/מבצעים פק' כוננות ל"מקבת צפון" (מתקפה בצפון רמה"ג). בפיקוד נמשך נוהל-הקרב, ושעת ה-"ש" נקבעה ל-081400.

אולם, לפני חצות ליל 7-8 יוני הודיע שר-הביטחון ל-רמטכ"ל, כי בזירה הסורית תותר פעולה עד הגבול הבין-לאומי בלבד.⁽³⁾ ה-רמטכ"ל התנגד לפעולה מצומצמת, שכן אין היא

(1) ספר ה"ליברטי", עמ' 212.

(2) רבין, עמ' 194.

(3) מלחמת ששת-הימים, המערכה בזירה הסורית, מה"ד/הסטוריה, יוני 74, עמ' 222 (להלן משי"ל).

כדאית ועלולה להתפרש ככישלון.⁽¹⁾ גם אלוף הפיקוד סבר כמוהו. אולם, למרות הוראת שר- הביטחון, נמשך נוהל הקרב בפיקוד, שמא בכל זאת תוסר ההגבלה. משעות הבוקר של ה-8 ביוני תקפו מטוסי ח"א את המוצבים הסוריים, אך תקיפות אלו הופסקו סמוך ל-1000, כאשר חזר שר-הביטחון בשנית על הוראתו, שאין לעבור את הגבול הבין-לאומי. במשך היום פעלה הארטילריה הסורית בצורה אינטנסיבית למדי, והארטילריה הישראלית השיבה באש, וכמו-כן הופעל ח"א, בשעות אחה"צ, לשיתוק האש הסורית. נושא המתקפה בזירה הסורית נדון פעם נוספת בשעות הערב של ה-8 ביוני בין שהב"ט וה-רמטכ"ל, לאחר מכן בין ראש-הממשלה, שהב"ט וה-רמטכ"ל, ולבסוף גם בוועדת השרים לענייני ביטחון. סוכס, כי בינתיים אין לתקוף בזירה זו והוחלט "להסמיך את ראש-הממשלה ו-שהב"ט לעקוב אחר התפתחות הדברים, ואם יגיעו למסקנה שנוצרו התנאים לכך, יורו לצבא לעבור את הגבול ולפעול נגד סוריה".⁽²⁾ רק ב-9 ביוני, בשעה 0700, שונתה ההחלטה. שינוי זה בא כאשר התברר, כי מצרים מתכוונת לקיים את הפסקת-האש ואף יעצה לסוריה לנהוג כמוה, וכאשר נראה כי אין הסובייטים מתכוונים להתערב, ודווח על בריחת תושבים סורים מאזור הגבול.⁽³⁾ רק אז נתן שהב"ט את ה"אור הירוק" למתקפה בזירה הסורית.

מכאן עולה בבירור, כי להופעתה של ה"ליברטי" בחופי ישראל לא הייתה שום השפעה על ביטול המתקפה בזירה הסורית, שכן ההוראה על כך ניתנה ע"י שר-הביטחון עוד לילה לפני-כן, כשנמצאה ה"ליברטי" הרחק מחופי ישראל. ממילא מובן, שגם להיפגעותה של ה"ליברטי ול"יצירתה מהמשחק" לא הייתה שום השפעה על מערכת השיקולים שהביאה לבסוף להחלטה לתקוף בזירה הסורית.

(1) שם, שם.
 (2) משה דליון, אבני דרך, הוצאת "עידנים" ירושלים, הוצאת "דביר" תל-אביב, עמ' 475.
 (3) שם, שם, וכן - מש"י עמ' 238.

ס י כ ו ם

מתוך בחינת העובדות בתקרית ה"ליברטי", בהקשר הנכון, עולה בבירור כי הפגיעה באניית-הביון האמריקנית נבעה מתוך טעות, שנגרמה בתום-לב, על-ידי הכוחות שפעלו בשטח והמפקדות הממונות עליהם. עם כל הצער והכאב על הפגיעה בידידים, אפשרית פגיעה כזו במהלך מלחמה.

כמובן, יש לחקור את האירוע, לבדוק את גורמי התקלות, להפיק לקחים ולהוציא את ההוראות הדרושות כדי למנוע תקריות מעין אלה בעתיד. מבחינתה של ישראל נעשה הדבר בצורה יסודית. אולם, אין מקום להרחיק לכת וליחס לישראל כוונות זדון, מה גם שאין שום בסיס עובדתי ליחס לה כוונות כאלה.